

KRETZ ANNAMÁRIA

Fiatalkorúak a büntetőeljárásban

A fiatalkorúak bűnözése, a büntetőjog-tudományban felvetett kérdések nem új keletűek. Már az ókori rómaiaknál is felvetődött a fiatalkori bűnözés témája: „*Juventus ventus, az ifjúság olyan, mint a szél*”, ismerték fel már a problémát a rómaiak is, ez ma is kiemelkedő kérdés maradt a büntetőjog-tudományban.

A sajátos elkövetői kör a büntetőeljárásán belül is nagy jelentőséggel bír, ugyanis az általános eljárási rend mellett a törvény speciális eljárási szabályokat ír elő a fiatalkorúak eljárására. Alapvetően a fiatal kort a büntető törvénykönyv határozza meg: *fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.*¹ Az új Btk. lényeges eltéréseket tartalmaz az előzőhöz képest, ugyanis leszállította a fiatal kor határát tizennégyről tizenkét évre. Ez nem elhanyagolható szempont a büntetőeljárásban sem, hiszen így még nagyobb odafigyelést igényel a fiatalkorúak elleni fellépés, és az eljárás lefolytatása az egyre fiatalabb büntetettek ügyében.

A téma időszerűségét bizonyítja, hogy a sajátos elkövetői kör büntetőeljárásának átfogó értékelésére mindeddig még nem került sor. Mindamelllett statisztikai adatok bizonyítják, hogy a fiatalok közül egyre többen válnak bűncselekmények elkövetőivé, így nem elhanyagolható a kérdés. Bűnügyi statisztikák alapján a fiatalkori bűncselekmény-elkövetések aránya nyolc–tíz százalék között ingadozik. Az elmúlt években a fiatalkorúak legnagyobb arányban vagyon elleni bűncselekményeket követtek el. Növekvő tendenciát mutatnak a közrend elleni bűncselekmények, különösen a garázdaság. Az összébűnözéshez képest viszonylag kis számot kitevő, a fiatalkorúak által elkövetett élet elleni és egyéb erőszakos bűncselekmények elkövetési módja jelentősen megváltozott az elmúlt tíz évben. Az elkövetési módok egyre gátlástalanabbá váltak, már nemcsak a rögtönzöttség, motiváltság jellemző, hanem a fiatalkorú elkövetők rendkívüli találékonysága, rafináltsága, az elkövetések szervezettsége és a fiatalkorúak irányító szerepe is meghatározó.²

¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény 105. §.

² Halász Beáta: A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás specialitásai. Belügyi Szemle, 2014/12., 73. o.

Úgy gondolom, a fiatalkori bűnözés visszaszorítása nemcsak kriminálpolitikai, büntetőjogi probléma, hanem társadalmi, pedagógiai, szociológiai kérdéseket is felvet. A bűncselekmények visszaszorítása érdekében indokolt lenne a megelőzésre sokkal nagyobb hangsúlyt helyezni, a korai beavatkozás lényegesen csökkenthetné az elkövetők számát.

A „jövő nemzedék” által elkövetett bűncselekmények visszaszorításában a büntetőeljárás az egyik főszerep. A fiatalkorú az életének olyan szakaszában kerül szembe az igazságszolgáltatással, amikor még nem képes felmérni a tettei következményét. Különösen ügyelni kell arra, hogy a büntetőeljárás ne élezze tovább a konfliktust a környezetével, és ne állítsa szembe a fiatalkorút tartósan a társadalommal. Fontos, hogy az eljáró hatóságok úgy folytassák le az eljárást, hogy a fiatalkorú ne veszítse el az igazságszolgáltatásba vetett hitét, bizalmát, és inkább elősegítse a törvények iránti tiszteletét. Ezért van szükség különleges, garanciális szabályokra a fiatalkorúak büntetőeljárásában. A kevésbé hivatalos, formális jelleg természetesen nem szabad hogy az ellenkező hatást váltsa ki a fiatalkorúból, mérsékelt szigorral kell lefolytatni az eljárást. Ezért is érdemel különös odafigyelést a fiatalkorúakkal szemben folytatott büntetőeljárás.

Speciális eljárási szabályok a hatályos törvényben

A hatályos büntetőeljárási törvényben a külön eljárások között kapott helyet a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőeljárás, ennek jogpolitikai okai a terhelt személyiségére, életkori sajátosságaira vezethetők vissza. Alapvetően a törvény követi az 1973. évi I. törvénykönyv rendelkezéseit abban, hogy az általános szabályokat adaptálja a fiatalkorúak eljárására, e szabályokat a vonatkozó fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A jogtörténetben már több büntetőeljárási törvényben megjelent az az eszme, hogy az eljárásnak a fiatalkorú értelmi fejlődését, erkölcsi nevelését kell elősegítenie. A hatályos törvény is e célok elérésére törekszik, ugyanis az eljárást az életkori sajátosságok figyelembevételével kell lefolytatni, mindazt azonban a kellő szigorral, hogy az elkövető a jövőben fogékony lehessen a törvények tiszteletére.³

³ A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 447. §.

Az eljárás alanyai

Az eljáró hatóságok (bírószék összetétele, ügyész, nyomozó hatóság)

Több európai országgal ellentétben (például Anglia) Magyarországon jelenleg nincs szervezetenként különálló fiatalkorúak bírósága.⁴ 2011. szeptember 1-jéig kizárólagos illetékességgel járt el a fiatalkorúak bírósága Magyarországon is, a helyi bírósági hatáskörbe tartozó ügyekben a megyei bíróság székhelyén lévő helyi bíróság, a Fővárosi Törvényszék területén pedig a Pesti Központi Kerületi Bíróság járt el a fiatalkorúak büntetőügyeiben.⁵ Hazánkban jelenleg fiatalkorúak tanácsa működik az általános eljárásra vonatkozó illetékességi szabályok mellett. Minden esetben tanácsban jár el a bíróság, ha a bűncselekmény kettőtől nyolc évig terjedő vagy ennél szigorúbb szabadságvesztéssel fenyegetett.

A fiatalkorúak tanácsára vonatkozó szabály közül a legfontosabb, hogy az elsőfokú tanács egyik ülnök tagja pedagógus. Így a terhelt számára az eljárás egész léghőköre más lehet, könnyebben megvalósulhatnak a jogalkotó által megfogalmazott célok, és érezhetően inkább a fiatalkorú nevelése kerülhet előtérbe. A Pécsi Járásbíróságon egy fiatalkorúak ügyeiben eljáró bíróval végzett interjúm megerősített abban, hogy a pedagógus ülnökök jelenléte nem elhanyagolható az eljárásban. A bíró ugyanis elmondta, hogy az oktatásban, nevelésben tapasztalt, laikus elemet képviselő pedagógustól sokszor megkérdezik a bírák az ítélet meghozatala előtt, hogy a terhelt viselkedéséből milyen következtetéseket vont le a tapasztalatai alapján.

Az új illetékességi szabályokat illetően számos kritika látott napvilágot. Az Országos Bírósági Hivatal elnöke által 2013-ban létrehozott Gyermekközpon-tú Igazságszolgáltatás Munkacsoport szerint az új szabályok életbelépésével „elvezett” a gyakorlat során megszerzett tapasztalat. Aggályként vetődött fel, hogy az idáig felnőttek ügyeiben eljáró bírák hogyan segítik elő majd a célt, amelyet a törvény a fiatalkorú elkövetők eljárásában meghatározott.⁶

Úgy gondolom, szükség lenne Magyarországon is egy különálló intézményrendszer felállítására, hogy a törvényhozó által megfogalmazott célok maradéktalanul teljesüljenek. *Csemáné Váradi Erika* és *Lévay Miklós* a fiatalkorúak büntetőjogának fejlesztése és önállósága mellett érvelt. Álláspontjuk szerint a sajátos elbánás követelményei akkor érvényesülnének a legjobban, ha a fiatalkorúak hazai büntetőjoga nem csupán viszonylagos, hanem valós önállóságra tenne szert. Az önállóságon azt kell érteni, hogy az anyagi

⁴ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 594. o.

⁵ Halász Beáta: i. m. 62. o.

⁶ Szász Gabriella: Anomáliák a gyermekbarát büntetőeljárásban? *Ügyészek Lapja*, 2014/6., 50. o.

jogi, eljárásjogi és végrehajtási szabályok nem az adott kódex egy fejezetében, hanem egyetlen jogszabályban, a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényében szerepelnének.⁷

A kodifikációs folyamat 2006-ban állt a legközelebb ahhoz, hogy ismét megalkossák a fiatalkorúak önálló büntető igazságszolgáltatási törvényét. *Ligeti Katalin* elkészítette a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének tervezetét, amely kitért az anyagi és eljárási szabályok rendezésére is.⁸ Sajnos a tervezet mégsem lépett hatályba, és azóta sem tettek valódi előrelépéseket a külön intézményrendszer megvalósítására. Véleményem szerint további gond, hogy a bírák eljárása a fiatalkorúak büntetőügyeiben jelenleg nincs speciális szakmai képzettséghez kötve. A jelenlegi szabályozás nem áll ellentétben ugyan a nemzetközi dokumentumokkal, mert azok nem feltétlenül a különálló bíróságot követelik meg az államoktól, a hangsúlyt inkább a szakértelemre és a tapasztalatra helyezik.⁹ Úgy gondolom, ha nincs szakmai képzettséghez kötve, hogy a bíró eljárhasson fiatalkorúak ügyeiben, nem garantált a kellő speciális szakértelem. Olyan bírásra lenne szükség, akik kizárólag fiatalkorúak ügyeiben folytatják le az eljárást és hoznak ítéletet.

Ügyészi jogkörben a felettes ügyész által kijelölt fiatalkorúak ügyésze jár el. Az eljárásnak csak közvadra van helye, és mindig kötelező az ügyész részvétele. Vizsgálnia kell, hogy a nyomozó hatóság eljárásában érvényesültek-e a fiatalkorúakra vonatkozó eljárási szabályok.¹⁰ A törvény előírja, hogy sem alügyész, sem ügyészségi fogalmazó nem képviselheti a vádat a fiatalkorúak eljárásában.

A BRFK bűnügyi főosztályán belül működik a gyermek- és ifjúságvédelmi osztály. A rendőrség e szervezeti egysége speciális hatáskörben jár el a kiemelkedő tárgyi súlyú személy elleni, illetve erőszakos, fiatalkorúak által elkövetett és a gyermekkorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények esetén. Ilyenkor a kerületi rendőrkapitányságokon egy erre a célra kijelölt nyomozó végzi a fiatalkorúak, illetve a kiskorúak kihallgatását. Az alacsonyabb szintű nyomozó szerveknél azonban nincs külön fiatalkorúakkal foglalkozó szervezeti egység, így az általuk elkövetett bűncselekmények során nem garantált a speciális szakértelem a nyomozási szakban.¹¹

⁷ Vaskuti András: Az életkor és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések az új Btk.-ban. *Jogtudományi Közlöny*, 2015/4., 173. o.

⁸ *Uo.* 174. o.

⁹ Szász Gabriella: i. m. 51. o.

¹⁰ Belegi József: *Büntetőeljárás jog, kommentár a gyakorlat számára*. Második kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2015, 1706. o.

¹¹ Halász Beáta: i. m. 64. o.

Egyéb személyek

A fiatalkorúak eljárásának alanyait tekintve a résztvevők körét kiszélesíti a törvény. Előírja a kötelező védői részvételt, akit már a megalapozott gyanú közlésével egyidejűleg ki kell rendelni, ha nincs meghatalmazott védő.¹² A védő részvétele kötelező ugyan a fiatalkorú terhelt elleni büntetőügyben, mindamelllett a nyomozati szakban a törvény nem ír elő a védő számára jelenléti kötelezettséget, csupán lehetőséget ad rá. Ha a védő az értesítés ellenére nem jelenik meg a gyanúsított kihallgatásán, a terheltet nyilatkoztatni kell, hogy ennek ellenére kíván-e vallomást tenni. A gyakorlatban általában a védő részvétele nélkül is tesznek vallomást a terheltnek.¹³ A védő részvételére minden esetben szükség lenne a kihallgatásokkor, hiszen ilyenkor a fiatalkorú mellett egyedül a laikus törvényes képviselő van jelen.

Speciális alanyként vesz részt a törvényes képviselő a fiatalkorúak eljárásában, aki segítőként fogható fel és szinte a védővel azonos jogokat gyakorolhat.¹⁴ A törvényes képviselő jelenléte lelki támaszt nyújt, biztonságot, megnyugvást ad a fiatalkorú terheltnek. A gyakorlatban azonban sokszor okoz gondot, hogy gyakran nem jelenik meg a törvényes képviselő a tárgyaláson, és ezzel akadályozza a büntetőeljárás lefolytatását. Mivel neki is van fellebbezési joga, az erről szóló iratokat kézbesíteni kell neki, ha nem jelenik meg a tárgyaláson, ez pedig az eljárás elhúzódásához vezet.

A bizonyítási eszközök

A fiatalkorúak eljárásában a legmarkánsabb eltérések a bizonyítási eszközök körében mutatkoznak. A törvény mindkét irányban megtöri a szabad bizonyítás elvét azzal, hogy bizonyos eszközöket kötelezővé tesz, másfelől kizárja a poligráf mint bizonyítási eszköz használatát. A bizonyítási eszközök kiszélesítésének indoka, hogy a hatóságnak különös célok elérését kell szem előtt tartania. Hogy ezek a célok megvalósulhassanak, hiánytalanul fel kell deríteni a tényállást, alaposan meg kell ismerni a terhelt egyéniségét, viselkedését, közvetlen környezetét, valamint mindazt, amiből következtetni lehet a bűncselekmény elkövetésének miéртjére.¹⁵

¹² Be. 450. §

¹³ Halász Beáta: i. m. 65. o.

¹⁴ Be. 452. §

¹⁵ Belegi József: i. m. 1712/1. o.

A környezettanulmány

A bizonyítási eszközök körében különösen fontos szerepe van a környezettanulmánynak, amely tartalmazza a köznevelési intézmény által nyilvántartott és kezelt adatokat, valamint a munkahely által adott tájékoztatást is.¹⁶ A törvény nem határozza meg, hogy pontosan mit kell tartalmaznia a környezettanulmánynak, más törvényekben találjuk az arra vonatkozó szabályokat.¹⁷

A környezettanulmány beszerzésének célja, hogy részletes elemzést kapjon az eljáró hatóság a fiatalkorú életviteléről, egyéniségéről, értelmi fejlettségéről, életviszonyáról, családi viszonyairól, baráti kapcsolatairól, érdeklődési köréről, vagyis olyan átfogó jellemrajzot a fiatalkorúról, amelyből következtetni lehet a bűncselekmény elkövetésének okaira, a terhelt személyére.¹⁸ A hatályos törvényben az iskolai és munkahelyi véleményt is a környezettanulmány tartalmazza. Körültekintően kell a nyomozó hatóságoknak ilyen esetben meghallgatniuk az iskolában és a munkahelyen a fiatalkorút körül vevő személyeket, ugyanis figyelemmel kell lenni arra, hogy a terhelt ebben a környezetben él, és az eljárás után szeretne visszatérni a munkahelyére, iskolájába. Ha azonban ezek után előítéllettel kezelik, az a későbbiekben megnehezíti a fiatalkorú beilleszkedését, helyes útra visszavezetését és a törvények iránti tiszteletét.

A környezettanulmánynak továbbá tartalmaznia kell a szülő és a törvényes képviselő által elmondottakat¹⁹, amit kellő fenntartásokkal kell kezelni, ugyanis a szülők mindig elfogultabbak, nem valószínű, hogy minden esetben a teljes igazságot tárják fel a fiatalkorú életvitelét, magatartását illetően.

A környezettanulmányt a pártfogó felügyelő készíti el.²⁰ Ezzel akarja garantálni a törvény a bizonyítási eszköz objektivitását. Véleményem szerint a környezettanulmány elkészítése során biztosított az objektivitás, ugyanakkor ezt a bizonyítási eszközt sem lehet feltétel nélkül kezelni, hiszen jórészt a terhelt környezetében élők véleményét tartalmazza, akik adott esetben nem feltétlenül tudnak objektívek maradni az elkövetőt értékelve.

A Pécsi Járásbíróságon végzett interjú során a bíró elmondta, hogy a környezettanulmány a gyakorlatban nagyon pontos elemzést nyújt az eljáró bírónak a fiatalkorú életéről, környezetéről, tanulmányairól. Egy igényesen,

¹⁶ Be. 453. §

¹⁷ A köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény és a 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet tartalmaz a környezettanulmány tartalmára vonatkozó szabályokat.

¹⁸ 8/2013. KIM rendelet 13–16/B §

¹⁹ Belegi József: i. m. 1712/2. o.

²⁰ Be. 453. § (3) bek.

pontosan elkészített környezettanulmányból sokszor kapnak választ az eljáró hatóságok a bűncselekmény elkövetésének mértjére. A fiatalkorú minél pontosabb megismerése érdekében sokszor beidézik és meghallgatják a környezettanulmányt készítő pártfogót. A pártfogó személyes tapasztalatairól, benyomásáról, a környezettanulmány elkészítése során levont következtetéseiről számol be, ebből az eljáró bírák árnyaltabb ismereteket szerezhetnek a fiatalkorúról. Legtöbbször már a fiatalkorú környezetéből, főként a családi háttérből teljesen felderíthetők a bűncselekmény elkövetéséig vezető problémák. Sok esetben a családban a fiatalkorú elkövető áldozatnak tekinthető. A szülők, családtagok céltalan életvitele, agresszív magatartása, bűnelkövető életmódja előbb vagy utóbb oda vezet, hogy a fiatalkorú ezt a példát látva hasonló életvitelt fog folytatni, bűncselekmények elkövetője lesz.

Pártfogó felügyelői vélemény

Ennek a bizonyítási eszköznek a beszerzésére általában ügyési felkérésre kerül sor akkor, ha a fiatalkorú védelemben vétele körében megelőző pártfogás elrendelését alkalmazták.²¹ A pártfogói vélemény a környezettanulmányon túlmutatóan tartalmaz a fiatalkorúról személyes adatokat, a cselekményéhez való viszonyát, és a lehetséges ismételt bűnelkövetés kockázatát. A pártfogó felügyelő javaslatot tehet az eljáró hatóságnak arra, milyen intézkedések lehetnek szükségesek az adott terhelt esetében, személyre szabott programokat ajánlhat, amelyek pozitívan hatnak a fiatalkorú jelenlegi állapotára.

Kihallgatási taktika, a poligráf használatának tilalma

A fiatalkorúakra vonatkozó speciális kihallgatási taktikát nem fogalmaz meg a törvény. Mindamelllett az egész eljárásban, így a nyomozási szakban is folyamatosan érvényesülnie kell annak a követelménynek, hogy a fiatalkorúval szemben az eljárást az életkori sajátosságainak figyelembevételével és úgy kell lefolytatni, hogy az elősegítse a törvények iránti tiszteletét.²² Úgy gondolom, fontos lenne a törvényben szabályozni a fiatalkorú terhelt kihallgatását. A kihallgatásnak életében először alávett fiatalkorú nincs tisztában az eljárás menetével, a jogaival. Minderről a korának megfelelő nyelven kell tájé-

²¹ Be. 453. §

²² Király Tibor: i. m. 596. o.

koztatni, és biztosítani kell arról, hogy számára érthetően zajlik le a kihallgatás, az eljárás, és minden védelmet megkap, amelyet a törvény lehetővé tesz.

A nyomozó hatóságokra különösen nagy teher hárul, hiszen számolniuk kell azzal, hogy a bizalmatlan, ijedt fiatalkorú nem működik együtt. Ezt a kihallgatónak tudnia kell kezelni, és meg kell próbálnia olyan hatással lenni a kihallgatottra, hogy elnyerve a bizalmát, együttműködő legyen. Olyan taktikai elemek bevetése szükséges, amelyekkel elnyerhetik a fiatalkorúak bizalmát. Ezt leginkább a nyomozó hatóságon belül egy erre specializálódott személy láthatná el.

A Be. 453. § (7) bekezdése kifejezetten megtiltja a poligráf használatát fiatalkorúak esetében akkor is, ha abba a terhelt beleegyezett. A rendelkezést bevezető törvény indokolása szerint a beleegyező fiatalkorú még nem képes mérlegelni a döntésének következményét. Helyesen a törvény nem teszi lehetővé, hogy a törvényes képviselő beleegyezésével poligráf alá lehessen vetni a fiatalkorút.

A gondozó tanúkenti kihallgatása

A 2006. évi LI. törvénnyel való módosításig elengedhetetlen volt a gondozó tanúkenti kihallgatása.²³ Gondozó lehet maga a törvényes képviselő, szülő, azonban van, amikor ettől a személyi körtől eltér a fiatalkorú tényleges gondozását ellátó, felügyeletéről, neveléséről személyesen gondoskodó személy.²⁴

A gondozó vallomása azért is volt elengedhetetlen, mivel az eljáró hatóság tőle tudta megszerezni a fiatalkorú életviszonyaira, életvitelére, fejlődésére és a bűncselekmény előtti viselkedésére vonatkozó legközvetlenebb információkat. A törvény emberi jogi aggályok miatt helyezte hatályon kívül a gondozói vallomást mint kötelező bizonyítási eszközt. Indoka, hogy nem várható el a fiatalkorú gondozójától, hogy tárgyilagosan maga tárja fel a fiatalkorú fejlődését, életkörülményeit, életvitelét, hiszen ezekben ő maga is fontos szerepet játszott.²⁵ A gyakorlatban nem mutatkozik a gondozó véleményének hiánya az eljárás során. Az elfogult gondozók legtöbbször csak dicsérték a bűnelkövető fiatalkorút, nem sokszor tudtak az eljáró bírák hasznos információkat szerezni a gondozóktól, komolytalanul álltak a büntetőeljáráshoz, nem ismerték fel, hogy a pártolásukkal csak kárt okoznak a fiatalkorúnak. Így nem szükséges a

²³ Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. Complex Könyvkiadó, Budapest, 2012, 423. o.

²⁴ Bogár Péter – Margitán Éva – Vaskuti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK-Kerszöv, Budapest, 2015, 150. o.

²⁵ Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 423–424. o.

gondozó véleményét külön bizonyítási eszközként szabályozni, de a környezettanulmányban helyet kellene adni a gondozó meghallgatásának is.

A szakvélemény

A szakvélemény hiányára azért térek ki, mert fontosnak tartom az igazságügyi pszichológus szakértő által készített véleményt bizonyítási eszközként felhasználni a fiatalkorú terheltek eljárásában, ha annak szükségessége felvetődik. Az elmúlt évek ítélkezési gyakorlata szerint egyre többször igényelnek az eljárás során pszichológus szakértői véleményt, egyre szélesebb körben támaszkodnak a pszichológiai tudomány eredményeire.²⁶

Véleményem szerint az igazságügyi pszichológiai vélemény a fiatalkorú terheltek egyes eseteiben fontos bizonyítási eszközként szolgálhatna. A pszichológus a fiatalkorú meghallgatása után olyan jellemzőkről, körülményekről számolhatna be az eljáró hatóságoknak a fiatalkorú személyiségét, értelmi fejlettségét illetően, a bűncselekmény elkövetése mögött meghúzódó lelki okokról, amelyekről egy pártfogói vélemény, a környezettanulmány nem biztos hogy képes tájékoztatást adni. Speciális pszichológiai feladatok elvégzése, a terhelt meghallgatása, megfigyelése olyan körülményekről, jellemzőkről tanúskodhat, amelyeket csak egy pszichológus szakértő képes meglátni. Nemcsak a terhelt általi beszámolókból képes mélyebbre ható elemzést készíteni a személyiségéről, hanem fontos következtetést von le a fiatalkorú mozdulataiból, reakcióiból, mimikájából, gesztusaiból. A pszichológus szakértői vélemény főként összetettebb, nagyobb súlyú bűncselekmények esetén szolgálhatna segítségül az eljáró hatóság számára. Különösen az ügyészeknek lenne nagy segítség, akik legtöbbször csak a papírokból ismerik a fiatalkorút, és csak a tárgyaláson találkoznak velük. Erről számolt be egy fiatalkorúak ügyében eljáró ügyész is a Pécsi Járási és Nyomozó Ügyészségen végzett gyakorlatom idején.

A fiatalkorúak esetében alkalmazható kényszerintézkedések

A hatályos büntetőeljárás törvény a kényszerintézkedések közül az előzetes letartóztatással kapcsolatban fogalmaz meg eltérő szabályokat. A legsúlyosabb kényszerintézkedés alkalmazásának feltételei ugyanis szigorúbbak a fiatalkorúaknál. Ez összhangban áll a New York-i egyezmény 37. cikkével,

²⁶ Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 10. számú módszertani levele.

amely szerint a gyermekek letartóztatására csak ultima ratióként kerüljön sor, és a lehető legrövidebb ideig tartson.²⁷

A felnőtt korúakra irányadó szabályok között megfogalmazott általános feltételek és különös okok fennállása esetén is csak akkor kerülhet sor előzetes letartóztatásra, ha azt a bűncselekmény különös tárgyi súlya indokolja.²⁸

A fiatalkorúak előzetes letartóztatását javítóintézetben vagy büntetés-végrehajtási intézetben kell foganatosítani. Az előbbi mód lényegesen kedvezőbb, és csökkentheti a környezeti károk veszélyét, valamint kiemelhető, hogy a fogvatartott az iskolai tanulmányait is folytatni tudja. Mindez csak az intézetben belül engedélyezett, ugyanis a fiatalkorú intézetben kívüli oktatásban, képzésben és munkafoglalkoztatásban nem vehet részt az előzetes letartóztatás tartama alatt.²⁹

A törvény az előzetes letartóztatás tartamára is eltérő szabályokat fogalmaz meg. A bűncselekmény elkövetésekor a tizennégy évesnél idősebb fiatalkorúnál elrendelt előzetes letartóztatás két, a tizennégy évesnél fiatalabb fiatalkorú esetében egy évig tarthat.³⁰ Ez az időtartam elegendő ahhoz, hogy a fiatalkorút távol tartsa a további bűncselekmény elkövetésétől, de mégsem olyan hosszú, hogy a személyiségére a börtönártalmak negatív hatást gyakoroljanak.

A fiatalkorúakat a felnőtt elkövetőktől mindig el kell különíteni a végrehajtás idején.³¹ A hatályos elkülönítésre vonatkozó szabályok így nem felelnek meg a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott követelményeknek, ugyanis a fiatalkorú kérelmére és a New York-i egyezmény 37. cikkében megfogalmazottak esetében, azaz a gyermek mindenekfelett álló érdeke miatt sem lehetséges a felnőtt korúakkal egy zárkában való elhelyezése.³² Azonban vannak országok (például Horvátország, Szlovénia, Szerbia, Ukrajna), amelyek bizonyos feltételek fennállása esetén eltérést engednek az elkülönítést kimondó követelmény alól, így a bíróság dönthet a felnőtt korúakkal való együttes elhelyezés mellett, ha a közös elhelyezés pozitívumokkal járhat, és a negatív hatás kizárható.³³

27 Belegi József: i. m. 1714. o.

28 Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 423. o.

29 Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2002, 162. o.

30 Be. 455. §

31 Be. 454. § (6) bek.

32 Herke Csongor: i. m. 162. o.

33 Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2012, 247. o.

A német törvény sokkal inkább tekintettel van a fiatalkorúak sajátos körülményeire. A német jog felismerve, hogy nem csak a büntetőjogi értelemben vett fiatalkorúak (tizennyolc év alattiak) szorulnak védelemre és nevelésre, kiterjeszti a speciális rendelkezések hatályát a fiatal felnőttekre is, így még a huszonegy évesekre is vonatkoznak a sajátos szabályok.³⁴

A vádemelés elhalasztása és a közvetítői eljárás

A vádhalasztás 1995. szeptember 1. óta alkalmazható a fiatalkorúak esetében.³⁵ Az ügyész a vádemelés feltételeinek fennállása esetén ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt – a fiatalkorú helyes irányú fejlődése érdekében – a vádemelést elhalaszthatja. Mielőtt a döntést az ügyész meghozná, kötelező beszerezni a pártfogó véleményét. A pártfogó véleménye alapján a vádemelés elhalasztásáról szóló határozatában a fiatalkorút bizonyos magatartási szabályok megtartására kötelezheti, vagy más kötelezettségeket írhat elő a számára. A fiatalkorú részére nem írható elő meghatározott célra történő anyagi juttatás teljesítése vagy a köz számára végzendő munka. Ezek a kötelezettségek a fiatalkorú számára legtöbbször teljesíthetetlenek lennének, így nem szolgálnák a vádemelés elhalasztásának célját. A vádhalasztás során a védő és a törvényes képviselő közreműködésére nagy szükség van, ugyanis segítséget nyújtanak a terheltnek abban, hogy milyen kötelezettségek teljesítésének vállalására adhatja a hozzájárulását.³⁶ A vádemelés elhalasztásának egy-két éves tartamára a fiatalkorú pártfogó felügyelet alatt áll.³⁷

A vádhalasztások sikeresnek tekinthetők, mivel az ügyek nyolcvanöt-kilencven százaléka zárul eredményesen, az eljárás megszüntetésével. A magatartási szabályokat vizsgálva a legnagyobb gond az, hogy a magatartási szabályok nem elég konkrétak és ellenőrizhetők. A végrehajtás ellenőrzése során szükséges egy egységes ellenőrzési rendszer felállítása a szabályok megtartása érdekében. Emellett az ellenőrzés folyamán szorosabb kapcsolatot kellene fenntartani a rendőrséggel. Sajnos gyakran nem is értesülnek a vádemelés elhalasztásáról, holott érdemben a helyi rendőrségi szervek tudnák a legjobban ellenőrizni a magatartási szabályok betartását.³⁸

³⁴ Herke Csongor: i. m. 162–163. o.

³⁵ Dénes Attila: Elterelés a fiatalkorú elkövetőknél, különös tekintettel a magatartási szabályokra. *Ügyészek Lapja*, 2008. Különszám, 29. o.

³⁶ Király Tibor: i. m. 598–599. o.

³⁷ Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 424. o.

³⁸ Dénes Attila: i. m. 32. o.

A Be. közvetítői eljárásra vonatkozó rendelkezései a fiatalkorúak elleni eljárásban is alkalmazhatók, velük szemben is helye van közvetítői eljárásra utalásnak, erre kedvezőbb feltételek vonatkoznak, mint a felnőtt elkövetők esetében. Ha a közvetítői eljárás eredményes a terhelt ellen, az eljárást meg kell szüntetni. Ha a fiatalkorú a megállapodás teljesítését megkezdte, de az abban vállaltakat még nem teljesítette maradéktalanul, az ügyész az öt évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény esetében a vádemelést elhalaszthatja.³⁹

A tárgyalás

A törvény előírja, hogy az általános rendelkezésen kívül akkor is kizárható a tárgyalásról a nyilvánosság, ha az a fiatalkorú érdekében szükséges. A nyilvánosság alkotmányos alapelvének érvényesülése alól azért tesz kivételt a törvény, mert adott esetben a fiatalkorú helyes irányú fejlődését veszélyeztetheti a tárgyalás nyilvánossága.⁴⁰ Zárt tárgyalást általában erkölcsi okok miatt tartanak. A fiatalkorú társadalmi beilleszkedését veszélyeztetheti, ha a büntetőeljárás részleteiről a közvetlenül nem érintettek is tudomást szereznek.⁴¹

Nemcsak a hallgatóságot lehet kizárni a tárgyalásról, hanem előfordul, hogy a fiatalkorú jelenléte veszélyezteti az eljárási cél megvalósulását. Ilyen esetben a törvény lehetőséget ad arra, hogy a tárgyalásnak azt a részét, amely a fiatalkorú helyes irányú fejlődését károsan befolyásolhatja, a fiatalkorú távollétében tartsák meg. Ilyen esetben a terhelttel ismertetni kell a távollétében lefolytatott tárgyalás lényegét. Ha ilyen esetről nincs szó, a fiatalkorú távollétében nem folytatható le a tárgyalás.

Sajnos tény, hogy az eljárások a vádemelés és az elsőfokú ítélet meghozatala közötti időben húzódnak el a leginkább, ennek legfőbb oka, hogy a megjelenésre kötelezettek nem jelennek meg a bíróságon. Az idézés ellenére távolléttal szemben a törvényben biztosított jogkövetkezmény következetes alkalmazásával indokolt fellépni.⁴²

Az ügyféli bizonyítást a törvény a fiatalkorúak eljárásában tovább szűkíti azzal, hogy a tanúk kihallgatását is kizárólag a tanács elnökének feladatává teszi, így a felek általi tanúkihallgatásnak nincsen helye.⁴³

³⁹ Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 424. o.

⁴⁰ Belegi József: i. m. 1724. o.

⁴¹ Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 425. o.

⁴² Lajtár István: A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárások időszerűségének vizsgálatáról. *Ügyészek Lapja*, 2008/4., 10–14. o.

⁴³ Farkas Ákos – Róth Erika: i. m. 425–426. o.

Az új büntetőeljárás törvény

Annak ellenére, hogy voltak elképzelések a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás külön törvénykönyvben történő szabályozására, a kodifikációs bizottság tagjai mégis úgy gondolták, hogy az átláthatóságot, egységességet jobban szolgálja, ha a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás a hatályos büntetőeljárás törvény része marad, külön eljárásnéven, önálló fejezetbe foglalva.

Az új törvény számos lényeges újítást kíván bevezetni a fiatalkorúak büntetőeljárásában. Az elkövetői kör elleni fellépés célját kiszélesíti a hatályos törvényhez képest. Úgy gondolom, a célok pontosabb megfogalmazása indokolt lehet a fiatalkorúak eljárásában, mivel így kellően kihangsúlyozódik már a fejezet elején, hogy az eljáró hatóságoknak nem a megtorlásra, hanem a büntetésre kell összpontosítaniuk.

Az új törvény a katonai és a fiatalkorúak elleni eljárás kivételével eltörli a laikus ülnökök részvételét az eljárásból. A fiatalkorúak elleni eljárásban az a változtatással marad fenn az ülnökrendszer, hogy a pedagógus ülnök mellett lehetőséget adnak a pszichológusoknak vagy a gyermekvédelemben tapasztalatot szerzett szakembereknek is. Egy ilyen tapasztalatokkal felvértezett személy részvétele kiemelkedő jelentőségű lehetne a tárgyaláson, akár egy pszichológus véleménye vagy a gyermekvédelemben jártas szakember következtetései nagy segítséget nyújtanának az eljáró hatóságoknak.

A védő kötelező részvétele minden, a fiatalkorú terhelt részvételével végzett eljárási cselekményen garantálhatja a fiatalkorúnak a megfelelő segítséget, védelmet.

A letartóztatásra vonatkozó szabályokat annyiban kívánják megváltoztatni, hogy a feltételek fennállása esetén is csak akkor van helye, ha a fiatalkorú ügyében öt évnél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt folyik az eljárás.

Megelőzés az angol és walesi jogban

Úgy gondolom, Magyarországon az egyik legnagyobb hiány a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának rendelkezéseiben a megelőzés, a korai beavatkozás hathatós szabályozása. Jelenleg sajnos nincs olyan intézmény vagy eljárási szabály, amely a fiatalkorúak bűnözésének megelőzéséről rendelkezne, holott ebben az életkorban különösen fontos lenne a korai beavatkozásra és a megelőzésre helyezni a legnagyobb hangsúlyt. Ha sikerül eltéríteni a fiatalkorút a

bűnözéstől, a bűnös életmódra való berendezkedéstől, akkor lényegesen csökkenne a felnőtt elkövetők száma is, mert ezek a fiatalok jobb eséllyel maradnának törvénytisztelők felnőtt korukban is. A magyar hiányosságokkal ellentétben, a szigetországban hatékony szabályokat állítottak fel a megelőzés érdekében, ezek Magyarország számára is iránymutatásként szolgálhatnak.

Angliában és Walesben az európai viszonyokhoz képest az 1933. évi gyermekek és fiatalok törvénye (*Children and Young Persons Act*) meglepően alacsonyan állapította meg a büntethetőség alsó korhatárát. Bármely bűncselekmény elkövetése miatt vádolható az, aki betöltötte a tizedik életévét. Ez alól az egyedüli kivétel a beszámíthatóság, vagyis egy személy akkor nem állítható bíróság elé, ha nem képes vallomást tenni. A *Crime and Disorder Act* 1998-ban fogalmazta meg, hogy a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerének célja a gyermekek és fiatalok általi bűnelkövetések megelőzése. Angliában ezért számos intézmény jött létre a megelőzés céljából.⁴⁴

Az 1998. évi törvény létrehozott egy szervezeti rendszert, amelyen keresztül képes orvosolni a fiatalok büntetőjogi problémáit. Ennek a szervezetnek a vezető, felülvizsgáló, felügyeleti, ellenőrző és egyben összetartó ereje a Fiatalok Igazságszolgáltatási Tanácsa (*Youth Justice Board*). A szervezet körülbelül 230 emberből áll, Londonban van a központja, és regionális szervei működnek egész Anglia és Wales területén. A tanács felügyeli a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerét Angliában és Walesben, bűnmegelőzési programokat dolgoz ki, gondoskodik a terheltek biztonságos és biztos őrizetéről, és kutatja az elkövetők jogsértő magatartásának okait.⁴⁵

A tanács tevékenységét a helyi szervekként működő fiatalok bűnelkövetőkkel foglalkozó csoportok (*Youth Offending Teams*) végzik. Ezek a csoportok jogsértő fiatalokkal foglalkoznak, illetve azokkal a fiatalokkal és gyermekekkel, akik veszélyeztetettek, vagyis akiknél megvan a kockázata annak, hogy bűnelkövetővé válnak. Megnézik a fiatalok családi hátterét, életmódját és igyekeznek távol tartani őket a bűnözéstől. A csoportok minden helyi hatóság területén tevékenykednek, elkülönülve a rendőrségtől és a bíróságtól, miközben együttműködnek például a rendőrséggel, a pártfogó felügyelővel, iskolákkal és oktatási hatóságokkal. Abban az esetben, ha valamely fiatalok összeütközésbe kerül a törvénnyel, a helyi csoportok kezdenek foglalkozni

44 Ian Blakeman: *The Youth Justice System of England and Wales*. UNAFEI, Fuchu–Tokyo, September 2009, p. 80. [Resource Material Series, No. 78.]

http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No78/No78_13VE_Blakeman.pdf

45 <https://www.gov.uk/government/organisations/youth-justice-board-for-england-and-wales/about>

vele, végigkísérik a büntetőeljárást, az elterelő programoktól egészen a végrehajtásig.⁴⁶

A megelőzés és a korai beavatkozás a legjobb és leginkább költséghatékony módja a fiatalkori bűnözés visszaszorításának. Ennek érdekében az 1998. évi törvény új megelőzési és beavatkozási programokat dolgozott ki, ezekből végül öt felelt meg a gyakorlatban való alkalmazásra. Elsőként a 2000-ben létrehozott fiatalkorúak bevonásával foglalkozó programok (*Youth Including Programmes*) említhetők, amelyek azokkal a nyolc és tizenhét év közötti fiatalokkal foglalkoznak, akik esetében fennáll a társadalomellenes magatartás kockázata. Szintén sikeresek a fiatalkorúak bevonási és támogatói csoportjai (*Youth Inclusion and Support Panels*), ezek célja a potenciális bűnelkövető nyolc- és tizenhárom éves fiatalok távoltartása a bűnelkövető magatartásoktól. A bűncselekmények visszaszorítása érdekében a szülőket, a családot is bevonják a megelőzésbe. Véleményem szerint nagyszerű, hogy az iskolák is részt vesznek a megelőzésben, bizonyos órák keretében tájékoztatást nyújtanak a fiataloknak a bűncselekményekről, életvezetési tanácsokat, jogi felvilágosítást adnak. Az úgynevezett *Mentoring* program keretében önkéntesek segítenek a fiatalkorú helyes irányba terelésében, bizalmi kapcsolatot hoznak létre a lehetséges bűnelkövető fiatalkorúval.⁴⁷

Zárógondolatok

Az ifjúság bűnöző magatartása minden korban része volt a bűnözési struktúrának, és mindig kiemelkedően fontos szerepet töltött be. Ebben a korban még fogékonyabbak a változásokra az elkövetők, ilyenkor még különösen fontos büntetőpolitikai cél a nevelés. Hatályos büntetőeljárásunk e célokat fogalmazza meg a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás fejezetének elején, és igyekszik az eljárást a céloknak megfelelően lefolytatni.

Számos garanciális szabállyal kívánja a törvényhozó biztosítani a nevelés előnybe kerülését a megtorlással szemben, a törvénytisztelő életmód elősegítését, az elkövetők reszocializációját. Mindamellet a gyakorlatban felvetődik az igény a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának reformjára. A kellő különleges szakértelem megteremtése érdekében fontos lenne egy különálló intézményrendszer felállítása, amelyben a bírák speciális szakértelméről is gon-

⁴⁶ <https://www.gov.uk/youth-offending-team>

⁴⁷ Ian Blakeman: i. m. 80–82. o.

doskodni kellene. A bizonyítási eszközök kiszélesítésére is szükség lenne, ugyanis egy igazságügyi pszichológus szakértő számos olyan körülményről számolhatna be, amiről az eljáró hatóságnak nincs ismerete. A gondozó véleményét is indokolt lenne beépíteni a környezettanulmányba. További probléma, hogy a törvény nem rendelkezik arról, hogy a nyomozó hatóságnál egy külön fiatalkorúakra specializálódott nyomozó folytatná az eljárást, végezné a fiatalkorú kihallgatását. A vádelhalasztások eredményének fokozása érdekében pedig szükség lenne jobb együttműködésre a helyi rendőrségi szervekkel, hiszen érdemben ők tudnák ellenőrizni a magatartási szabályok betartását. Az Angliában és Walesben felállított megelőzési intézményekhez képest Magyarországon sajnos nem hangsúlyozzák eléggé a megelőzést. Véleményem szerint szükséges lenne az iskolák szélesebb körű bevonása, valamint egy megfelelő intézmény felállítása, ezzel megvalósítható lenne a korai beavatkozás a potenciális elkövetők esetében. A bűncselekmények elkövetésének megelőzésére összpontosítás lehetne a leginkább költséghatékony módszer a fiatalkorúak igazságszolgáltatásában.